

6. Хамитова И.Ю. Развитие профессиональной идентичности консультанта /И.Ю.Хамитова// Журнал практической психологии и психотерапии. – 2000. – №1.

The article deals with the comparative analysis of the professionally meaningful qualities of students who are attending the first and fourth year study in the discipline of “Psychology”.

Keywords: professional identity, professionally meaningful qualities, personality profile.

Отримано: 20.02.2012 р.

УДК 159.922.1:316.62

В.І.Безродний

ГЕНДЕРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЛІТИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Наведені результати емпіричного дослідження гендерної специфіки політичної самосвідомості молоді. Встановлено, що існують достовірні відмінності між дівчатами та юнаками за деякими параметрами. Отримані дані свідчать про те, що приналежність до того чи іншого гендера впливає на рівень політичної самосвідомості молоді. Однак ми не можемо стверджувати, що рівень політичної самосвідомості у дівчат нижчий тільки тому, що вони є представницями жіночої статі.

Ключові слова: гендер, рівень політичної самосвідомості, мотивація досягнення мети, схильність до ризику .

Приводятся результаты эмпирического исследования гендерной специфики политического самосознания молодежи. Установлено, что существуют достоверные различия между девушками и юношами по некоторым параметрам. Полученные данные свидетельствуют о том, что принадлежность к тому или иному гендеру влияет на уровень политического самосознания молодежи. Однако мы не можем утверждать, что уровень политического самосознания у девушек ниже только потому, что они являются представительницами женского пола.

Ключевые слова: гендер, уровень политического самосознания, мотивация достижения цели, склонность к риску.

Актуальність теми визначається кількома критеріями:

По-перше, після недавніх політичних подій в Україні вивчення політичної думки, політичних поглядів та уподобань громадян

стало дуже важливою частиною роботи психологів. Адже ніхто не міг передбачити, що наше суспільство здатний перевернути і майже повністю змінити свідомість громадян один-єдиний політичний інцидент.

По-друге, цікавим є питання, чи впливає гендер на рівень політичної самосвідомості людини.

По-третє, молодь – одна з найбільш вразливих соціальних категорій не тільки в українському, а й в будь-якому іншому суспільстві. І не тому, що вона не захищена соціально, хоча і це дуже важливо, а тому, що на даному віковому етапі відбувається остаточне усвідомлення людиною того, ким вона є, які в неї пріоритети і цілі в житті. Звичайно, протягом життя вони відчуватимуть деякі зміни, але ніколи не зміняться повністю. Крім того, молодь – “резерв” суспільства, кадри, які будуватимуть конкретне суспільство, конкретну країну. Саме тому ця вікова категорія дуже цікавим і важливим об’єктом для вивчення.

База дослідження. У дослідженні брали участь дві групи по 30 осіб у кожній, розділені за статевою ознакою. Всі учасники дослідження є студентами Донецького національного університету. Вік учасників дослідження – від 20 до 30 років.

Об’єктом дослідження є політична самосвідомість, а **предметом** дослідження – гендерні детермінанти політичної самосвідомості молоді.

Основна ідея (гіпотеза) дослідження полягає в тому, що рівень політичної самосвідомості у дівчат нижчий, ніж у хлопців.

Метою дослідження була гендерна специфіка політичної самосвідомості молоді.

Політична самосвідомість – одне з найважливіших і основних понять політичної психології. Політична самосвідомість – це процес і результат вироблення відносно стійкої усвідомленої системи уявлень суб’єкта політичних відносин про самого себе в соціально-політичному плані, на основі якої суб’єкт будує свої взаємини з іншими суб’єктами та об’єктами як всередині соціально-політичної системи, так і за її межами [2].

У свою чергу гендер – одне з центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства. Таким чином, гендер – це соціальне відношення, не біологічна стать, а репрезентація кожної індивідуальності в термінах специфічних соціальних відносин [1].

Щоб особистість почала політично самовизначатися, тобто формувати стійкі та осмислені політичні переконання, установки, ідеали, норми поведінки, формувати вміння спостерігати й усвідомлювати явища навколишнього життя, у неї повинна з’явитися хоча б елементарна зацікавленість і мінімум знань про політичну

діяльність. Від чого залежить низька або висока зацікавленість молоді політикою? На думку Г.В. Циганенко [3;5], однією з причин є існування певного набору соціально-психологічних особливостей, що відрізняє політично активну молодь від пасивної. З огляду на те, що неможливо точно визначити причини, через які людина починає або не починає цікавитися політикою, виникає необхідність у розробці певних методик, опитувальників тощо, що допомагали б у вирішенні цієї проблеми.

На нашу ж думку, поки це не буде зроблено, нам доведеться в кожному конкретному випадку, залежно від мети дослідження, виділяти певні характеристики, які тим чи іншим чином впливають на людину в сфері політики.

У нашій роботі ми спробуємо визначити рівень політичної самосвідомості студентської молоді та з'ясувати, чи залежить (і якщо залежить, то яким чином) цей рівень від гендерних особливостей опитуваних.

Як метод дослідження використовувався "Опитувальник вимірювання рівня політичної самосвідомості", запропонований Г.В. Циганенко [4], який був складений на підставі тестів (Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО) Л. Собчик; FPI; MPI), опитувальник Т. Елерса "Рівень мотивації досягнення мети"; опитувальник Г. Шуберта "Тенденція до ризику"; статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI).

Щоб вивчити вплив гендера на самосвідомість і політичну самосвідомість молоді, ми порівняли результати юнаків та дівчат, отримані за всіма методиками, застосовуючи t-критерій Ст'юдента. У таблиці 1 представлено результати порівняльних досліджень за методикою "Опитувальник вимірювання рівня політичної самосвідомості" Г. В. Циганенко.

Таблиця 1

**Результати порівняльного дослідження за методикою
"Опитувальник вимірювання рівня політичної самосвідомості"
Г.В.Циганенко**

Показник	$M_1 \pm m$ Дівчата	$M_2 \pm m$ Юнаки	$p <$
Позиційна конкуренція	61,5±2,09	70,7±2,68	0,01
Політична конкуренція	48,3±1,76	50,8±2,34	–
Домінантна автономізація	32,8±1,03	35,6±1,23	0,05
Владне самоствердження	25,3±1,19	26,9±1,23	–
Прагматична раціоналізація	14,7±0,36	16,0±0,64	0,05
Нормативна непоступливість	12,1±2,67	11,3±2,49	–
Загальний бал	194,8±3,38	211,3±4,93	0,01

Нижче наведені результати досліджень за окремими шкалами.

I шкала. “Позиційна конкуренція”. Ця шкала вимірює усвідомлену потребу конкурувати з іншими в ділових і між-особистісних відносинах. Високі показники за цією шкалою вказують на те, що потреба в конкуренції, суперництві є усвідомленою, і людина здатна прикладати зусилля для досягнення своєї мети. Низькі показники свідчать, що така потреба відсутня, або носить неусвідомлений характер, і вона не є інтегрованою в когнітивну структуру особистості. Кількість балів, які може набрати випробуваний, лежать в діапазоні від 20 до 100. Таким чином, низькими будемо вважати показники від 20 до 50, середніми – від 51 до 80, високими – від 81 і вище. Результати відповідей у жінок коливалися від 44 до 84, тоді як у чоловіків – від 44 до 92.

Як видно з таблиці 1, рівень позиційної конкуренції опитаних чоловіків статистично достовірно вище, ніж жінок.

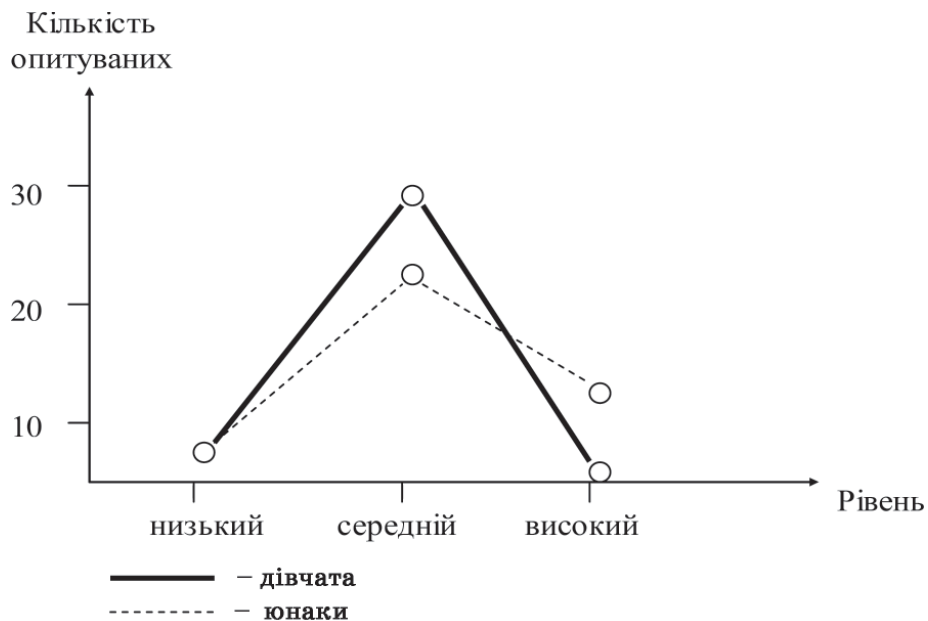

Рис. 1. “Позиційна конкуренція”

На рис. 1 можна побачити, так званий, “нормальний розподіл”, однак показники жінок є більш “екстремальними”. Лише чотири дівчини з опитаних мають низькі показники за даною шкалою, що свідчить про низьку потребу конкурувати; двадцять п’ять мають середні бали, і тільки одна – високі. Показники ж чоловіків розподілилися дещо інакше. Троє мають низькі показники, вісімнадцять – середні, і дев’ять – високі. Таким чином, ми можемо побачити, що серед чоловіків показник бажання конкуренції варіює більше, в цілому вони менш визначені. У той час, коли жінки є більш однотайними і зайняли свою нішу, чоловіки знаходяться в

пошуку. Це може свідчити про невизначеність ролі чоловіка на даному етапі соціального розвитку, або про зміну звичного образу чоловіка як активного і такого, який повинен завжди бажати першості.

II шкала. “Політична ідентифікація”. Дана шкала вимірює певні рефлексивні кроки до визначення своїх політичних уподобань, до виділення об’єктів зі світу політики. Високі бали за даною шкалою характерні для людини, у якої виражений мотиваційний компонент у сфері політики, який може вплинути на поведінковий. Бали від 15 до 75. Таким чином, від 15 до 35 – низький рівень, від 36 до 50 – середній, від 51 і вище – високий.

Різниця за цим показником статистично недостовірна (табл. 1).

Бали за даною шкалою розподілилися таким чином (рис.2). Серед жінок: низький рівень – дві, середній – чотирнадцять, високий – чотирнадцять. Серед чоловіків: низький – чотири, середній – дев’ять, високий – сімнадцять. Тобто більшість чоловіків все-таки прагнуть реалізуватися в політичній сфері, або, принаймні, якось бути залученими до неї. На нашу думку, це пов’язано з тим, що чоловікам більш властиво самореалізовуватися таким чином, щоб ця самореалізація одночасно була прийнята і схвалена оточуючими. Для жінок це виявляється не таким важливим, хоча, враховуючи результат, отриманий нами, сучасні молоді жінки все більше хочуть саме такої реалізації.

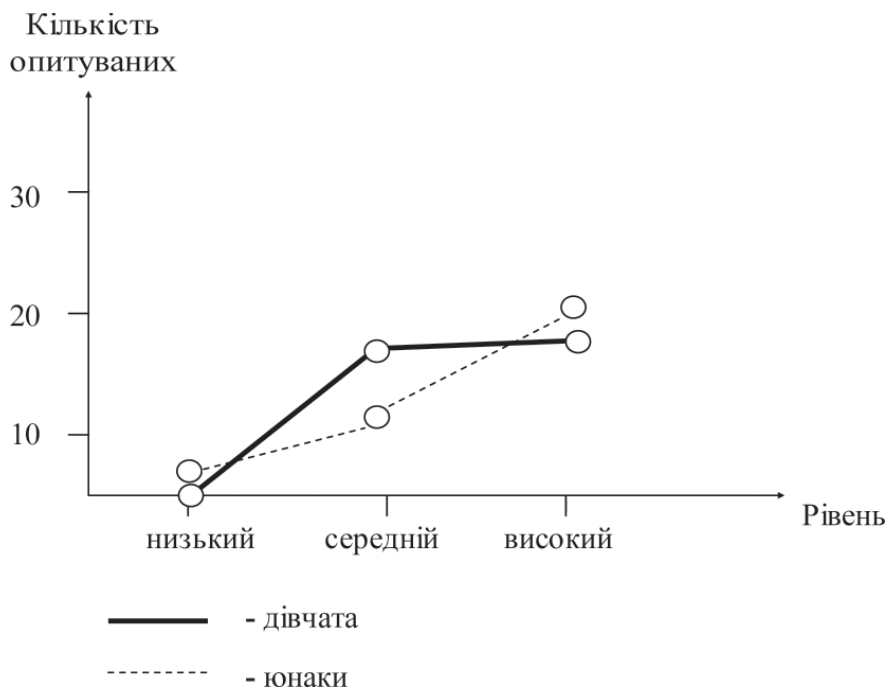

Рис. 2. “Політична ідентифікація”

III шкала. “Домінантна автономізація” – вимірює те, наскільки людина відчуває себе суб’єктом діяльності, а об’єктом впливу інших

людей. Високі показники за цією шкалою вказують на високий рівень самоповаги, результативності. Бали від 10 до 50. Отже, низькі від 10 до 20, середні – 21 – 35, високі – від 36 і вище.

За даною шкалою результати були такими: жінки – 32,8, чоловіки – 35,6. Тому показники жінок у середньому є низькими, чоловіків – середніми, що вказує на те, що чоловіки більшою мірою відчують себе суб'єктами політичної діяльності, мають більш високий рівень самоповаги ($p < 0,05$). На нашу думку, це пояснюється наявністю стереотипів, які проголошують чоловіків “творцями” світу, а жінок пасивними спостерігачами, здатними лише успадковувати і підкорятися діям чоловіків. Таким чином, чоловіки дійсно більше відчують себе суб'єктами політичної діяльності, ніж жінки.

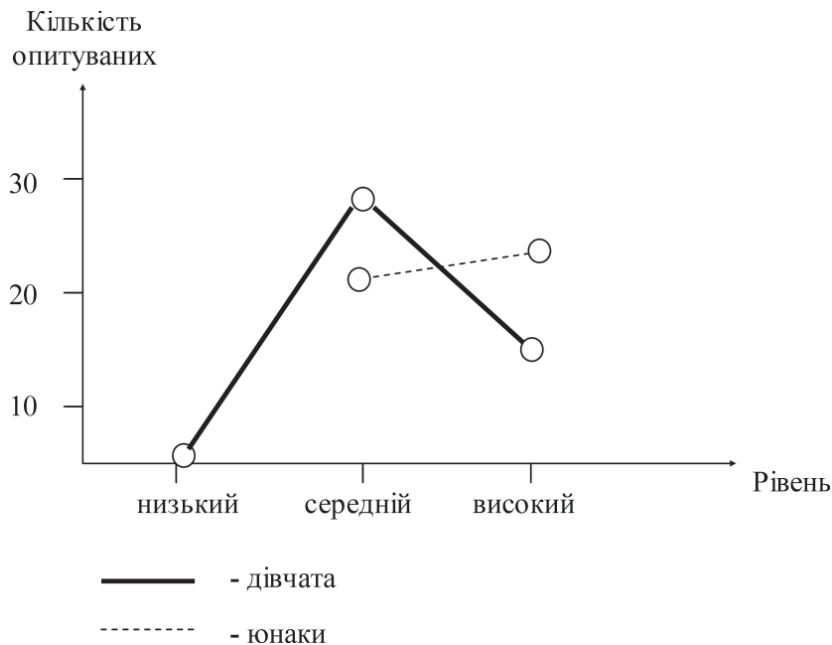

Рис. 3. “Домінантна автономізація”

Як видно з рис. 3, ми знову можемо спостерігати “нормальний” розподіл у жінок: низький бал – одна, середній – двадцять, високий – дев'ять. Серед чоловіків спостерігаємо тенденцію до підвищення балів: низькі – жодного, середні – тринадцять, високі – сімнадцять. Тобто можна побачити, що чоловіки мають високий рівень самоповаги і жодним чином не бажають бути об'єктом впливу будь-кого. Що ж стосується жінок, то вони, здебільшого, прагнуть знайти певну “золоту середину”: не підлаштовуватися до інших, але і не нести відповідальності. Тобто і в даній ситуації чоловіки залишаються “завойовниками” і господарями ситуації.

IV шкала. “Владне самоствердження”. Шкала описує ставлення до влади, керівництва, авторитету. Високі показники означають,

що людина усвідомлює свою потребу у владі, здатна визнавати її в своїх відносинах з іншими. Бали від 10 до 50. Отже, низьке, середнє і високе значення такі є ж, які для попередньої шкали.

Отримані результати були такими: жінки – 25,3, чоловіки – 26,9. Тобто, можна побачити, що за даною шкалою результати знаходяться на приблизно однаковому середньому рівні, однак у чоловіків середній результат все-таки, більш високий. Варто зазначити, що дана відмінність не є статистично значущою (табл. 1). Отож, можемо припустити, що зараз молодь просто не готова повністю взяти на себе владні повноваження. Можливо через те, що Україна зараз знаходиться на перехідному етапі, можливо через те, що молодь ще зайнята пошуками себе, навчанням тощо, але нам здається, що в даному питанні гендер не відіграє такої істотної ролі.

Як видно з рисунка 4, у жінок низьке значення – шість чоловік, середнє – двадцять три, високе – одна; чоловіки: низьке – сім, середнє – вісімнадцять, високе – п'ять. Ці дані, на нашу думку, свідчать про те, що молоді люди ще не зовсім готові до керівництва великою кількістю людей, або ж не досить усвідомлюють свою потребу у владі. Це можна пояснити не стільки впливом гендерних стереотипів або ролей, скільки віком опитаних. Ймовірно, що вони ще не до кінця визначилися з планами на майбутнє і своїми життєвими цілями, тому потреба у владі відійшла на другий план. Однак, оскільки будь-яка людина за певних життєвих обставин повертається до неї, то нам здається, що було б досить цікаво і корисно провести дослідження цих самих молодих людей через певний час (наприклад, через десять років), щоб побачити динаміку розвитку даного прагнення.

У шкала. “Прагматична раціоналізація”, яка описує віру людини у власні інтелектуальні здібності і їх домінуюче значення в житті. Високі показники за цією шкалою характерні для людей, які переконані, що здатні зрозуміти те, що відбувається як у їх власному житті, так і в житті суспільства. Значення коливаються в діапазоні від 5 до 25. Отже, низькими будемо вважати значення від 5 до 15, середніми – від 16 до 20, високими – вище 21.

Отримані дані показали, що прагматична раціоналізація жінок складає 14,7 балів, чоловіків – 16, тобто низька у жінок, і висока у чоловіків. Отож, ці результати свідчать про те, що досліджувані чоловіки більше впевнені в тому, що вони контролюють своє життя і можуть пояснити, що і чому в ньому відбувається. Що ж стосується жінок, то у них такої впевненості менше.

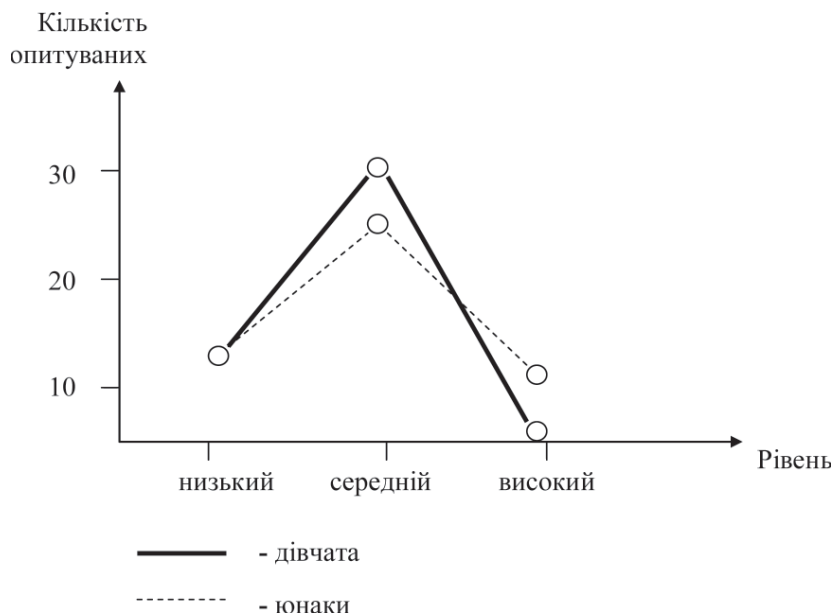

Рис. 4. "Владне самоствердження"

Як вже було сказано вище, дана шкала описує віру людини у власні інтелектуальні здібності та їх значення в житті. Таким чином, ми отримали наступні результати. Жінки: низькі бали – двадцять дві, середні – вісім, високі – жодної. Чоловіки: низькі – п'ятнадцять, середні – тринадцять, високі – два. Як бачимо, жінки взагалі не вірять в те, що можуть зрозуміти хоча б щось у сфері політики. Чоловіки ж в цілому теж мало в це вірять, але, принаймні, деякі з них можуть сказати, що вони розуміють як себе, так і те, що відбувається в суспільстві.

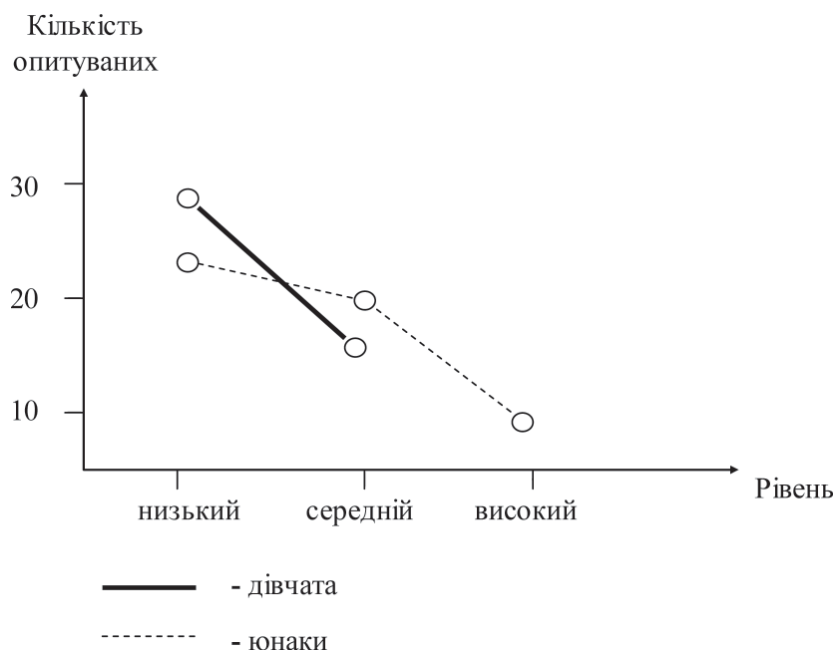

Рис. 5. "Прагматична раціоналізація"

VI шкала. “Нормативна непоступливість”. Шкала описує ставлення до творчості, спонтанності, поступливості, кооперації з іншими людьми. Високі бали означають відсутність прагнення до кооперації і яскраво виражену тенденцію до дотримання встановлених соціальних норм і правил. Низькі бали характерні для осіб, зорієнтованих на процес діяльності і менше на результат, для них характерним є творче ставлення до справи, яке часто заважає його завершенню. Бали від 5 до 25.

Дані за цією шкалою були такими: жінки – 12,1, чоловіки – 11,3, тобто високий і середній показники відповідно. Тут можна сказати, що і в чоловіків, і у жінок є приблизно однакова тенденція до недотримання соціальних норм і правил. Це свідчить про загальну незалежність від стереотипних оцінок серед молоді. Відмінності за цією шкалою між юнаками та дівчатами статистично недостовірні (табл. 1).

За цією шкалою і жінки (двадцять шість осіб), і чоловіки (двадцять дев'ять) показали, що вони більше зорієнтовані на процес діяльності, ніж на результат, а також, що вони є творчими особистостями. Високі бали, відсутність прагнення до кооперації і виражена тенденція до дотримання соціальних норм не відзначена в жодного з опитаних. Середні бали мали чотири жінки і один чоловік. Такі результати вказують на наявність перспективи у розвитку політичної культури населення, оскільки відсутність яскраво вираженого бажання відповідати стереотипам є свідченням гнучкого мислення та неупередженого ставлення до навколишнього середовища, що, в свою чергу, дозволяє розвивати якості, необхідні для успішної політичної самосвідомості.

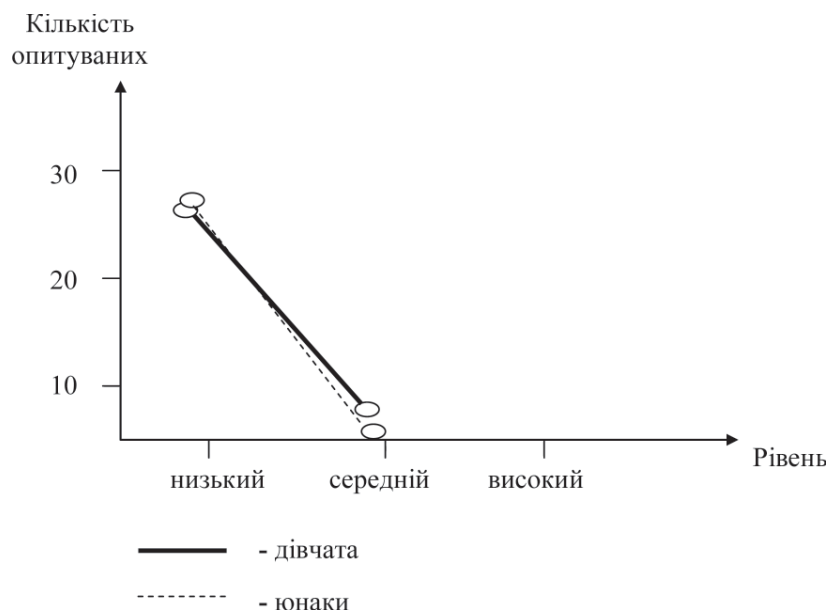

Рис. 6. “Нормативна непоступливість”

Загальний бал. Сумарні значення за даною шкалою знаходяться у межах від 65 до 325. Бали від 65 до 180 свідчать про низький рівень політичної самосвідомості, від 181 до 220 – про середній, від 221 і вище – про високий.

У нашому дослідженні ми отримали середній показник, як у жінок, так і у чоловіків. Загальний показник у жінок був нижчий (194,8), ніж у чоловіків (211,3). Отже, ми визначили, що політична самосвідомість сучасної студентської молоді перебуває на середньому рівні. Таким чином, можливість підвищити його до високого є більшою, ніж якби він перебував на низькому рівні. У цьому випадку необхідно правильно підібрати заходи, які сприятимуть підвищенню даного рівня.

Звичайно, найважливішим для нас в даному дослідженні було визначити, чи дійсно рівень політичної самосвідомості чоловіків є статистично достовірно вищим, ніж у жінок. Вирахувавши t-емпіричне (2,76), ми визначили, що це значення більше табличного для рівня значимості 0,01 і справді є статистично значущим (табл.1). Отже, рівень політичної самосвідомості чоловіків є статистично достовірно вищим, ніж в опитаних жінок.

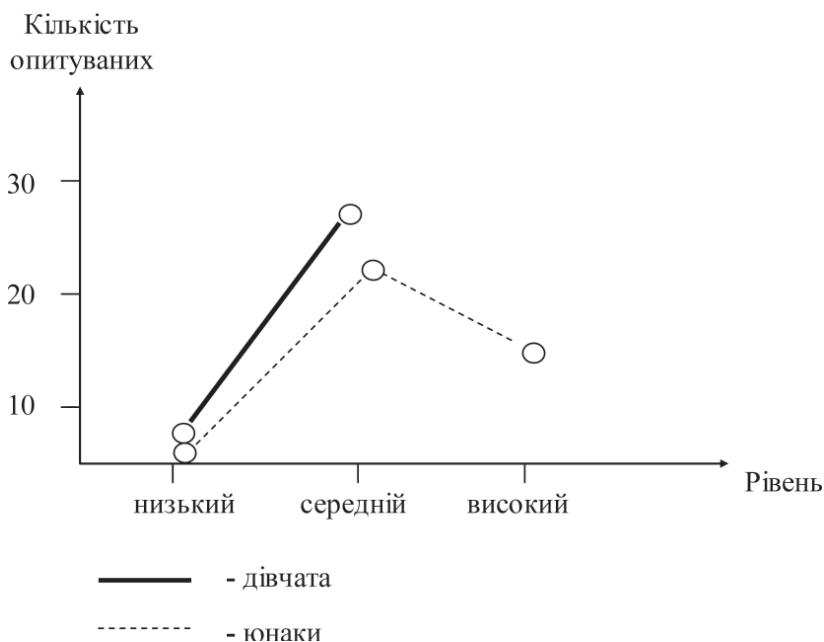

Рис. 7. Загальний показник політичної самосвідомості

Що ж стосується розподілу загального бала, який, власне, і показує рівень політичної самосвідомості, то тут маємо такі результати: жінки – низький рівень – чотири, середній – двадцять шість, з високим рівнем – жодної; чоловіки – низький – два, середній – сімнадцять, високий – одинадцять.

У процесі обробки результатів ми помітили цікаву закономірність, яка полягає в тому, що показники чоловіків майже за кожною шкалою були більш варіативними, тобто мали місце як зовсім низькі, так і дуже високі бали, тоді як показники жінок перебували на приблизно однаковому рівні.

Вочевидь, висновок про більш високий рівень політичної самосвідомості чоловіків може бути підтверджений і вищим рівнем мотивації досягнення мети, а також більшою схильністю до ризику останніх (табл. 2).

Таблиця 2

**Результати порівняльного дослідження за опитувальниками
Т. Елерса і Г. Шуберта**

Показник	$M_1 \pm m$ Дівчата	$M_2 \pm m$ Юнаки	$P <$
Рівень мотивації досягнення мети	14,9±0,77	18,0±0,73	0,05
Тенденція до ризику	-11,5±2,68	2,3±2,96	0,001

Для того, щоб встановити наявність достовірного кореляційного зв'язку між рівнем політичної самосвідомості молоді та показниками за методикою С. Бем "Фемінність-маскулінність", ми використовували коефіцієнт кореляції Пірсона.

Внаслідок того, що отримані нами коефіцієнти кореляції перевищує табличні значення для рівня значущості 0,05, можна говорити про наявність позитивного достовірного кореляційного зв'язку між рівнем політичної самосвідомості і показниками опитувальника С. Бем BSRI у дівчат, і про наявність негативного достовірного кореляційного зв'язку в юнаків.

Таблиця 3

Значущі кореляційні зв'язки

Кореляційні пари	Коефіцієнт кореляції	
	Дівчата	Юнаки
Політична самосвідомість – фемінність-маскулінність	0,63*	-0,54*

На підставі отриманих результатів кореляційного дослідження ми можемо стверджувати, що рівень політичної самосвідомості пов'язаний з показниками "фемінності-маскулінності". Слід зазначити, що у дівчат цей зв'язок позитивний, тобто чим вищі показники дівчат за опитувальником С. Бем "Маскулінність-фемінність", тим вищий у них рівень політичної самосвідомості. У юнаків можна спостерігати негативний кореляційний зв'язок. Тобто, чим нижчі показники юнаків за опитувальником С. Бем

“Маскулінність-фемінність”, тим вищий у них рівень політичної самосвідомості.

Проаналізувавши результати всіх проведених нами досліджень, можна побачити, що існують достовірні відмінності між дівчатами та юнаками за такими показниками: загальний рівень політичної самосвідомості, за шкалою “Позиційна конкуренція”, за шкалою “Домінантна автономізація”, за шкалою “Прагматична раціоналізація”, за рівнем мотивації досягнення мети й успіху, за ступенем тенденції до ризику.

На підставі результатів кореляційного дослідження ми можемо припустити, що рівень політичної самосвідомості вищий у юнаків, які демонструють виражену маскулінність, і у дівчат, які демонструють виражену фемінність.

Отримані нами дані свідчать про те, що приналежність до того чи іншого гендера впливає на рівень політичної самосвідомості молоді. Однак ми не можемо стверджувати, що рівень політичної самосвідомості у дівчат нижчий тільки тому, що вони є представницями жіночої статі. Скоріше, можна висунути таке припущення: рівень політичної самосвідомості вищий у тих юнаків і дівчат, які обирають і вважають привабливими характеристики, властиві своєму гендеру. Тобто, в тих юнаків та дівчат, які адекватно сприймають свій гендер і комфортно відчують себе в його рамках.

Список використаних джерел

1. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е.П.Ильин. – СПб, 2002. – 500 с.
2. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии / Д.В.Ольшанский. – Из-во “Деловая книга”, 2001. – 495 с.
3. Циганенко Г. В. Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення молоді : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2005.
4. Циганенко Г.В. Питальник вимірювання рівня політико-ідеологічного самовизначення” /Г.В.Циганенко // Проблеми заг. та пед. психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – Т.V. – Ч. 5. – К., 2003. – С.294–298.
5. Циганенко Г. В. Партійна ідентифікації та електоральна поведінка /Г.В.Циганенко// Соціальна психологія. – 2004. – №2(4). – С.61–70.

Results over of empiric research of gender specific of political consciousness of young people are brought. It is set that reliable distinctions

are between girls and boys on some parameters. The obtained data testify that belonging to a particular gender affects the level of political consciousness of young people. However we can not say that the level of political consciousness among girls below only because they are female.

Keywords: gender, level of political consciousness, motivation to achieve goals, propensity to the risk.

Отримано: 12.02.2012 р.

УДК 159.942

С.О.Біда

Базові емоції: поняття та види

Розробка питання базових емоцій дозволяє пояснити організацію емоційної сфери особистості. Базові емоції розуміються як свідомо-підсвідомі реакції, корені яких криються у вроджених механізмах психіки, розвинутих як адаптаційні схеми відповіді на зміни суб'єктивного або об'єктивного характеру. Різні теорії по-різному тлумачать співвіднесеність апарату базової емоції та свідомості і підсвідомості, по-різному розуміють зв'язки між емоціями та розумовими процесами і волевою сферою. В результаті виділення базової емоції як такої, її розуміння та її варіації дуже різняться у окремих авторів.

Ключові слова: базова емоція, когнітивні процеси, оцінка, свідомість, підсвідомість, експресія, мімічні прояви.

Разработка вопроса о базовых (базальных) эмоциях позволяет объяснить организацию эмоциональной сферы личности. Базовые эмоции понимаются как сознательно-бессознательные реакции, истоки которых кроются во врожденных механизмах психики, развившихся как адаптационные схемы ответа на изменения субъективного или объективного характера. Разные теории по-разному толкуют соотнесенность аппарата базовых эмоций и сознания и бессознательного, по-разному понимают связи между эмоциями и мыслительными процессами и волевой сферой, из-за чего выделение базовой эмоции как таковой, ее понимание и ее вариации очень отличаются у разных авторов.

Ключевые слова: базовая эмоция, когнитивные процессы, оценка, сознание, бессознательное, экспрессия, мимические проявления.

Більшість існуючих теорій-класифікацій емоцій розділяє емоції на два класи: базові та похідні, або первинні та вторинні. Базові емоції розглядаються як початкова ланка в організації емоційної сфери психіки та елементарний рівень вищої нервової діяльності